

Черкасов А.В.

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри;*

Колесник І.А.

*кандидат економічних наук, доцент,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України*

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ РАЙОНІВ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

Глибока політико-економічна криза наприкінці 2013 – початку 2014 року, зумовила погіршення соціально-економічного становища в Україні. Громадянське протистояння і масштабний політичний протест призвели до розвитку відцентрових процесів в державі. В результаті невизнаного у світі псевдо референдуму весною 2014 року Автономна республіка Крим та місто Севастополь були анексовані Російською Федерацією. У південно-східних областях України політичний протест перейшов у фазу громадянського протистояння, а в подальшому, за підтримки сепаратистів регулярними військами Росії, на території Луганської та Донецької областей розпочався активний військовий конфлікт між проголошеними в результаті псевдо референдумів, так званими, Луганською та Донецькою народними республіками та Збройними силами України, призупинити гостру фазу якого, запровадити режим припинення вогню і розпочати процес мирного врегулювання, вдалося лише за втручання міжнародних посередників на основі, укладених в Мінську в 2014-2015 роках, міжнародних угод.

Таким чином, на південному сході України на кордонах з Російською Федерацією виникли непідконтрольні території з високим рівнем військової, політичної, соціальної та економічної нестабільності. Наростаюча в цих регіонах протягом 2014-2015 років гуманітарна катастрофа спричинила масові потоки біженців як на територію України (понад 1,7 млн. чол.), так і за її межі, зокрема, на територію Російської Федерації та Білорусі (близько 0,9 млн. чол.) та інші країни (в основному держави ЄС – близько 150 тис. чол.).

Актуальність дослідження економічного потенціалу окремих районів Донецької та Луганської областей України зумовлена необхідністю отримання інформаційного підґрунтя для оцінки подальших перспектив розвитку ситуації в суміжних з Російською Федерацією територіях України.

Населення. Відзначимо, що нині досить складно точно визначити чисельність населення окремих районів Донбасу внаслідок того, що значна частина його полишила свої будинки, переїхавши на територію України і Російської Федерації. При цьому значна кількість громадян не оформлювали правовий статус тимчасового переселенця (в Україні) і не просила притулку в Російській Федерації. Водночас, значне число громадян окремих районів Донецької та Луганської областей, оформивши статус тимчасових переселенців на території України з метою одержання соціальних виплат та допомог, продовжують фактично знаходитися за місцем свого постійного проживання. Таким чином, здійснити підрахунок чисельності населення окремих районів Донецької та Луганської областей з достатньою точністю можливо лише на основі підсумовування чисельності мешканців великих населених пунктів (понад 10 тис. чол.). За даної методики підрахунку чисельність населення, що нині проживає на згаданих територіях дорівнює близько 2,3-2,8 млн. чол., що становить 5,5-6,8% населення України [1; 4]. Слід також взяти до уваги, що на частини території Луганської та Донецької областей, які залишаються під контролем України та керуються військово-цивільними адміністраціями, розташовуються значні за чисельністю гарнізони збройних сил, що в підсумку змінює чисельний склад населення.

Транспорт. З моменту призупинення гострої фази військового протистояння і укладення мінських угод, окремі райони Донецької і Луганської областей фактично знаходяться в стані економічної ізоляції. Їх відносна економічна життєздатність визначається наявністю протяжного кордону з Російською Федерацією, а також розвиненою інфраструктурою, що зв'язувала населені пункти і промислові центри Луганської (Ворошиловградської), Донецької та Ростовської областей ще за часів СРСР. На території окремих районів Донецької та Луганської областей знаходяться 6 міжнародних автомобільних пропускних пунктів, через які здійснюється пасажирське сполучення з Ростовською областю і територією України (транзитом через територію Російської Федерації). Територія окремих районів Донецької та Луганської областей вкрита широкою мережею автомобільних доріг, що зв'язують численні населені пункти, в тому числі ділянки міжнародних автомобільних трас Київ – Харків – Довжанський, Знам'янка – Луганськ – Ізварине та автодорога державного значення Луганськ – Красний Луч – Макіївка – Донецьк. Також існує широка мережа залізниць, зокрема функціонують вузлові станції Дебальцеве і Ясинувата.

Трубопровідна інфраструктура. Через територію окремих районів Луганської та Донецької областей України проходять магістральні газопроводи з Російської Федерації. Крім магістральних газопроводів,

існує також низка газопроводів меншої потужності в Краснодонському районі Луганської області та Амвросіївському районі Донецької області, які функціонували ще до розпаду СРСР. Крім цього, територію окремих районів огинають мережі стратегічних транспортних об'єктів. Зокрема, аміакопроводу (Тольятті – Одеса) і нафтопроводу на ділянці Великоцьк – Новоайдар – Лисичанськ – Кременчук.

Втрата контролю адміністраціями окремих районів над територіями агломерацій Лисичанськ – Рубіжне – Сєверодонецьк, а також Слов'янськ – Краматорськ – Костянтинівка значно послабила транзитний потенціал решти територій і привела до втрати низки стратегічних переваг. Слід також відзначити близькість лінії зіткнення сторін з великими хімічними підприємствами Стирол (м. Горлівка) і Сєверодонецький АЗОТ (м. Сєверодонецьк). В умовах високого ризику техногенної катастрофи, виробництва на підприємствах було зупинено, що ще більше погіршує соціальну становище по обидва боки лінії зіткнення.

Енергетика. В енергетичній сфері склалася ситуація, за якої основні енергогенеруючі потужності (4 із 7 теплоелектростанцій) Луганської та Донецьких областей знаходяться на території підконтрольній військово-цивільним адміністраціям України, а основні запаси вугілля (понад 50% загального обсягу видобутку України) – на території окремих районів [3]. Переважну частину видобутку складає антрацит, який є основним паливом для майже половини українських ТЕС, що обумовлює високу залежність енергетики України від поставок вугілля із шахт, які перебувають в окремих районах Донбасу. Також слід зазначити, що значна частина енергогенеруючих потужностей знаходиться в районі лінії розмежування протиборчих сторін, що є додатковим фактором ризику у разі загострення ситуації та розморожування конфлікту [2].

Водні ресурси. Територія окремих районів Донецької та Луганської областей має істотний дефіцит водних ресурсів. Основний водозабір проводиться з басейну річки Сіверський Донець. Донецька агломерація, а також міста Горлівка та Єнакієве споживають воду з каналу Сіверський Донець – Донбас, значна частина якого (в тому числі і насосні станції) знаходиться за лінією розмежування. У той же час водозабір для забезпечення потреб міста Луганська та прилеглих населених пунктів здійснюється з території, що знаходиться на лівому березі річки Сіверський Донець, що також суттєво ускладнює можливості постачання води.

Виходячи з вищевикладеного, можна зазначити, що перспективи подальшого соціально-економічного розвитку зазначених територій в ситуації збереження умов економічної ізоляції і заморожування поточної лінії розмежування слід оцінити як дуже низькі. Втрати можливостей здійснювати експортні поставки, розрив технологічних ланцюжків і

розчленування до недавнього часу єдиних промислових вузлів неминуче призведе до їхньої стрімкої економічної деградації територій. Водночас, з огляду на те, що до початку військових дій Донецька і Луганська області генерували понад 20% експортної виручки і відігравали найважливішу роль в енергозабезпеченні всієї України, разом зі зниженням обсягів виробництва слід очікувати і певну деградацію соціального становища на території решти України, в першу чергу підконтрольних територій Луганської та Донецької областей.

Відсутність можливостей для автономного економічного розвитку окремих районів Донецької та Луганської областей слід визначити як фактор можливого зближення і повернення непідконтрольних територій під фактичну юрисдикцію України. У той же час, не маючи чіткої, послідовної, зрозумілої громадянам України програми відновлення територіальної цілісності, одним з вірогідних сценаріїв розвитку ситуації може виявитися перехід окремих районів Донецької та Луганської областей до моноекономіки з мінімальною кількістю ланок технологічних ланцюжків. Отже, лише, послідовна і, головне, публічно схвалена програма відновлення територіальної цілісності України не дозволить окремим районам Луганської та Донецької областей перетворитися в нове Придністров'я і заморозити конфлікт на кілька найближчих десятиліть.

Список використаних джерел:

1. Чисельність населення України. Статистичний збірник. – Київ: Держаналітінформ, 2013 – 112 с.
2. Енергетика України // Вільна енциклопедія «Вікіпедія» URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/ЕнергетикаУкраїни>
3. Вугільна промисловість України // Вільна енциклопедія «Вікіпедія» URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Вугільна промисловість України](http://ru.wikipedia.org/wiki/Вугільна_промисловість_України)
4. Статистичний щорічник України за 2014 р. / За ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 486 с.